1. Το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη: χρονικά ζητήματα

Ο Χάρτης δεν περιέχει διάταξη στην οποία να προσδιορίζεται το χρονικό πεδίο εφαρμογής του (ratione temporis). Ορισμένοι κανόνες μπορούν να συναχθούν από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Όσον αφορά τις προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων που απορρέουν από πράξεις εκδοθείσες από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Χάρτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως σημείο αναφοράς, έστω και αν η επίμαχη πράξη εκδόθηκε πριν από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας (βλ., για παράδειγμα, υπόθεση C-92/09 Volker und Markus Schecke, υπόθεση C-236/09 ASBL Test-Achats, υπόθεση C-293/12 Digital Rights Ireland και υπόθεση C-362/14 Schrems).

Η αντιμετώπιση διαφέρει όσον αφορά εθνικά μέτρα τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη (βλ. μέρος II ενότητα 3 και μέρος III ενότητα 2), αλλά κατά των οποίων δεν είναι δυνατή η επίκληση των άμεσων αποτελεσμάτων του Χάρτη (βλ. ως προς το σημείο αυτό ενότητα 7), εάν τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης χρονολογούνται πριν από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας (1η Δεκεμβρίου 2009). Αυτό καταδεικνύεται στην υπόθεση C-316/13 Fenoll. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, ακόμη και πριν από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας, το Δικαστήριο είχε διασφαλίσει την προστασία ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσω των γενικών αρχών του δικαίου της ΕΕ (βλ. ενότητα 2.3). Επομένως, αξίζει ενδεχομένως να εξακριβωθεί αν η επίμαχη διάταξη του Χάρτη προστατεύει θεμελιώδες δικαίωμα το οποίο προστατευόταν προηγουμένως ως γενική αρχή (και, στη συνέχεια, εφαρμόζοντας το κριτήριο που προβλέπει ο Χάρτης –βλ. ενότητα 7– αν πληροί τις προϋποθέσεις παραγωγής άμεσου αποτελέσματος).

2. Ταξινόμηση εθνικών πράξεων στις οποίες εφαρμόζεται ο Χάρτης

Όπως εξηγείται στο μέρος II ενότητα 2, το άρθρο 51 παράγραφος 1 του Χάρτη παρέχει προστασία κατά προσβολών που απορρέουν από εθνικά μέτρα εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ. Αυτό σημαίνει ότι η προστασία που παρέχεται από τον Χάρτη δεν μπορεί να ενεργοποιηθεί απλώς και μόνο βάσει ισχυρισμού ότι η επίμαχη υπόθεση αφορά την προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος.

Επίκληση του Χάρτη είναι δυνατή **μόνο όταν στην υπόθεση εφαρμόζεται διάταξη του πρωτογενούς ή του παράγωγου δικαίου της ΕΕ, πλην των διατάξεων του ίδιου του Χάρτη**. Με άλλα λόγια, πρέπει να υπάρχει επαρκής σύνδεσμος μεταξύ του κανόνα του δικαίου της ΕΕ και των εθνικών πράξεων ή διατάξεων που εικάζεται ότι συνιστούν παράβαση του Χάρτη.

Ο σύνδεσμος πρέπει να είναι επαρκής, καθώς δεν αρκεί οι διατάξεις της ΕΕ και οι εθνικές διατάξεις να αφορούν το ίδιο ζήτημα: η διάταξη του δικαίου της ΕΕ πρέπει να προβλέπει κανόνα ο οποίος λειτουργεί ως ο κανόνας αναφοράς για τον σχετικό τομέα στο εθνικό επίπεδο.

Ως εκ τούτου, πέραν των διατάξεων του ίδιου του Χάρτη, υπάρχουν και άλλοι κανόνες του δικαίου της ΕΕ που δεν μπορούν να ενεργοποιήσουν την προστασία του Χάρτη. Αυτό ισχύει για διατάξεις της Συνθήκης οι οποίες αναγνωρίζουν στα νομοθετικά όργανα της ΕΕ την εξουσία να θεσπίζουν μέτρα σε συγκεκριμένο τομέα. Αντιθέτως, διατάξεις του δικαίου της ΕΕ (δηλαδή οδηγίες ή κανονισμοί της ΕΕ) οι οποίες θεσπίζονται από τα νομοθετικά όργανα της ΕΕ κατά την άσκηση της εξουσίας αυτής μπορούν να οδηγήσουν σε εφαρμογή του Χάρτη όσον αφορά τα εθνικά μέτρα εφαρμογής τους.

Για παράδειγμα, στο άρθρο 19 της ΣΛΕΕ, προβλέπεται ότι «το Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα, σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία, και μετά την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού». Βασιζόμενα στη διάταξη αυτή (ή, ακριβέστερα, στην προϊσχύσασα διάταξη του άρθρου 13 της ΣΕΚ), τα νομοθετικά όργανα της ΕΕ εξέδωσαν ορισμένες σημαντικές νομοθετικές πράξεις, όπως: την οδηγία 2004/113/ΕΚ για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών την οδηγία 2000/78/ΕΚ για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία και την οδηγία 2000/43/ΕΚ περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής. Είναι δυνατή επίκληση του Χάρτη κατά εθνικής διάταξης που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των οδηγιών αυτών. Αντιθέτως, η προστασία του Χάρτη δεν μπορεί να ενεργοποιηθεί απλώς με βάση τον ισχυρισμό ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αρμοδιότητα να καταπολεμά ορισμένες μορφές διακρίσεων, εάν η επίμαχη εθνική διάταξη αφορά τομέα ο οποίος δεν καλύπτεται από τις προαναφερόμενες οδηγίες.

Κατάλογος περιπτώσεων στις οποίες εθνικά μέτρα μπορούν να θεωρηθούν ότι εφαρμόζουν δίκαιο της ΕΕ παρέχεται κατωτέρω. Στις περιγραφόμενες περιπτώσεις, υπάρχει επαρκής σύνδεσμος μεταξύ του εθνικού μέτρου ή της εθνικής διάταξης που εικάζεται ότι συνιστά παράβαση του Χάρτη και του δικαίου της ΕΕ ώστε να μπορεί να ενεργοποιηθεί η προστασία που παρέχεται από τον Χάρτη. Κάνοντας κλικ σε κάθε κατηγορία μπορείτε να δείτε σύντομη επεξήγηση και πρακτικό παράδειγμα.

Επισημαίνεται ότι ο κατάλογος αυτός δεν μπορεί να είναι εξαντλητικός: βασίζεται στη νομολογία του Δικαστηρίου, η οποία μπορεί να εξελιχθεί συν τω χρόνω.

2.1 Εθνικές διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ

Ο Χάρτης εφαρμόζεται σε εθνικά μέτρα τα οποία θεσπίζονται για την εκπλήρωση υποχρεώσεων που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ, όπως από οδηγίες ή κανονισμούς της ΕΕ (βλ. **παραδείγματα 1** και **2**, αντιστοίχως, κατωτέρω).

Οι οδηγίες είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη στα οποία απευθύνονται μόνο όσον αφορά το αποτέλεσμα που πρέπει να επιτευχθεί, αλλά αφήνουν στις εθνικές αρχές την επιλογή του τρόπου και των μεθόδων για την επίτευξή του. Ως εκ τούτου, η οδηγία απαιτεί την έκδοση, εντός της προβλεπόμενης σε αυτήν προθεσμίας, εθνικής νομοθεσίας εφαρμογής, εκτός εάν οι ισχύοντες εθνικοί κανόνες μπορούν να διασφαλίσουν την επίτευξη του προβλεπόμενου σκοπού.

Οι υποχρεώσεις που θεσπίζονται με οδηγίες της ΕΕ μπορεί να είναι πολύ συγκεκριμένες, αλλά μπορεί επίσης η διατύπωσή τους να είναι γενική. Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, στην περίπτωση των εθνικών μέτρων με τα οποία τίθεται σε εφαρμογή η υποχρέωση πρόβλεψης αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων ή ποινών για την παράβαση των εθνικών κανόνων εφαρμογής οδηγίας (βλ. **σημείο 4** της παρούσας ταξινόμησης).

Ωστόσο, ο βαθμός διακριτικής ευχέρειας που διαθέτουν τα κράτη μέλη δεν επηρεάζει την υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ κατά τη θέσπιση μέτρων εφαρμογής. Καθήκον των κρατών μελών είναι η εφαρμογή της σχετικής υποχρέωσης του δικαίου της ΕΕ κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται ο επιδιωκόμενος από την οδηγία σκοπός και να εξασφαλίζεται παράλληλα ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ. Αντιθέτως, όταν τα κράτη μέλη δεν διαθέτουν διακριτική ευχέρεια και η διάταξη του δικαίου της ΕΕ φαίνεται να μην συνάδει, αυτή καθ' εαυτήν και αφ' εαυτής, με τα θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΕ, τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει να υποβάλουν στο Δικαστήριο αίτημα για έκδοση προδικαστικής απόφασης σχετικά με το κύρος της διάταξης.

Σε αντίθεση με τις οδηγίες, οι κανονισμοί, γενικά, εφαρμόζονται άμεσα στα εθνικά νομικά συστήματα χωρίς να απαιτείται η θέσπιση μέτρων εφαρμογής από τις εθνικές αρχές. Ωστόσο, για ορισμένες διατάξεις των κανονισμών ενδέχεται να απαιτηθεί η θέσπιση εθνικών μέτρων εφαρμογής. Τα μέτρα αυτά δεν πρέπει

να παρεμποδίζουν την άμεση εφαρμογή του κανονισμού ούτε να συγκαλύπτουν τη φύση του κανονισμού. Επιπλέον, τα μέτρα εφαρμογής κανονισμού της ΕΕ πρέπει να είναι συμβατά με τους κανόνες προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ.
Διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ μπορεί επίσης να συνεπάγονται υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη και για την εφαρμογή τους ενδέχεται να απαιτείται η θέσπιση μέτρων εφαρμογής τα οποία είναι σύμφωνα προς τον Χάρτη (βλ. **παράδειγμα 3**).

Παραδείγματα

1) *Το ακόλουθο παράδειγμα, το οποίο αφορά εθνικές διατάξεις που θεσπίζονται για τη μεταφορά οδηγίας της ΕΕ στην εθνική έννομη τάξη, βασίζεται στην: απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Ιανουαρίου 2014, στην υπόθεση C-176/12 Association de médiation sociale.*
Ο H. Laboubi διορίστηκε εκπρόσωπος των εργαζομένων στην επιχείρηση στην οποία εργάζεται. Ο εργοδότης του επιδίωξε να ακυρώσει τον διορισμό αυτό, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι ο αριθμός των εργαζομένων ήταν κατώτερος του ελάχιστου επιπέδου το οποίο δημιουργεί υποχρέωση διορισμού εκπροσώπου βάσει του νόμου. Επισήμανε ότι οι περισσότεροι εργαζόμενοι απασχολούνταν βάσει τύπου σύμβασης ο οποίος, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, δεν λαμβάνεται υπόψη για τον υπολογισμό του προαναφερόμενου ελάχιστου αριθμού εργαζομένων.
Το εθνικό δικαστήριο, καθώς αμφέβαλλε για τη συμβατότητα της σχετικής εθνικής νομοθεσίας με το άρθρο 27 του Χάρτη σχετικά με το δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο της επιχείρησης, αποφάσισε να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο για την έκδοση προδικαστικής απόφασης.
Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο Χάρτης είχε εφαρμογή στην υπόθεση αυτή, διότι η επίμαχη εθνική νομοθεσία θεσπίστηκε για να τεθεί σε εφαρμογή η οδηγία 2002/14/ΕΚ περί θεσπίσεως γενικού πλαισίου ενημερώσεως και διαβουλεύσεως των εργαζομένων.
2) *Το ακόλουθο παράδειγμα, το οποίο αφορά εθνικές διατάξεις εφαρμογής κανονισμού της ΕΕ, βασίζεται στην: απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Μαΐου 2014, στην υπόθεση C-135/13 Szatmàri Malom Kft.*
Ο ιδιοκτήτης μονάδας αλευροποιίας υπέβαλε αίτηση για παροχή χρηματοδοτικής στήριξης στο πλαίσιο του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης. Πρόθεσή του ήταν να χρησιμοποιήσει τη στήριξη για να αντικαταστήσει τη μονάδα αλευροποιίας με νέα μονάδα, χωρίς να αυξήσει την ικανότητα παραγωγής της. Η αρμόδια εθνική αρχή απέρριψε την αίτηση με την αιτιολογία ότι, βάσει της εθνικής νομοθεσίας για την εφαρμογή του κανονισμού, στήριξη μπορούσε να παρασχεθεί μόνο για τον εκσυγχρονισμό υφιστάμενων μονάδων αλευροποιίας και όχι για την κατασκευή νέας μονάδας. Ο ιδιοκτήτης της μονάδας προσέφυγε κατά της απορριπτικής αυτής απόφασης ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, το οποίο ζήτησε από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί της συμβατότητας της εθνικής νομοθεσίας με τον κανονισμό.
Το Δικαστήριο επισήμανε ότι ήταν καθήκον του κράτους μέλους να θεσπίσει συγκεκριμένους κανόνες σχετικά με το παραδεκτό των αιτήσεων χρηματοδοτικής στήριξης. Ωστόσο, οι κανόνες αυτοί έπρεπε να συμμορφώνονται με τον ειδικό όρο που προβλέπεται στον κανονισμό, σύμφωνα με τον οποίο η παρεχόμενη στήριξη πρέπει να βελτιώνει τις συνολικές επιδόσεις του κλάδου. Τα κράτη μέλη μπορούσαν να θεσπίσουν πρόσθετες απαιτήσεις παραδεκτού υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπερέβαιναν τη διακριτική ευχέρεια που τους αναγνωριζόταν. Στόχος της εθνικής νομοθεσίας ήταν να αποφευχθεί η ενθάρρυνση, μέσω της παροχής στήριξης, της δημιουργίας επιπλέον μονάδων μεταποίησης στον τομέα της αλευροποιίας, λαμβανομένης υπόψη της χαμηλής αξιοποίησης των υφιστάμενων μονάδων. Το Δικαστήριο έκρινε τον σκοπό αυτόν εύλογο. Ωστόσο, εκτίμησε ότι, σε περιπτώσεις όπως αυτή του προσφεύγοντος, η εθνική νομοθεσία συνιστούσε προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος ίσης μεταχείρισης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 του Χάρτη, καθώς η δημιουργία της νέας μονάδας θα είχε ως αποτέλεσμα το κλείσιμο της παλαιάς και, επομένως, δεν θα οδηγούσε σε αύξηση των προϋπαρχουσών μονάδων.
Επισημαίνεται ότι *η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε «**Κατευθυντήριες γραμμές για τη διασφάλιση της τήρησης του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την εφαρμογή των ευρωπαϊκών διαρθρωτικών και επενδυτικών ταμείων (“ΕΔΕΤ”)».** Σε αυτές περιλαμβάνεται κατάλογος των εθνικών μέτρων που συνιστούν εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ κατά την έννοια του άρθρου 51 παράγραφος 1 του Χάρτη.*
3) *Το ακόλουθο παράδειγμα, το οποίο αφορά εθνικά μέτρα εφαρμογής διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ, βασίζεται στην απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Οκτωβρίου 2015, στην **υπόθεση C-650/13 Delvigne**. Σε υπόθεση η οποία αφορούσε την απώλεια πολιτικών δικαιωμάτων πολίτη της ΕΕ, γαλλικό δικαστήριο διατύπωσε αμφιβολίες σχετικά με τη συμβατότητα με το άρθρο 39 παράγραφος 1 του Χάρτη εθνικής διάταξης για την αυτόματη αποστέρηση του δικαιώματος ψήφου σε περίπτωση ποινικής καταδίκης, με αφορμή ποινική καταδίκη με δικαστική απόφαση που κατέστη αμετάκλητη πριν από την 1η Μαρτίου 1994 (ημερομηνία έναρξης ισχύος του νέου ποινικού κώδικα της χώρας). Αποφάσισε, επομένως, να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση για έκδοση προδικαστικής απόφασης.*
Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, δυνάμει του άρθρου 8 της Πράξης εκλογής των αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο του 1976 (η οποία έχει καθεστώς πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ), «υπό την επιφύλαξη των διατάξεων της Πράξεως αυτής, η εκλογική διαδικασία διέπεται, σε κάθε κράτος μέλος, από τις εθνικές διατάξεις» (σκέψη 29).
Στη συνέχεια, διευκρίνισε ότι τα κράτη μέλη «δεσμεύονται, κατά την άσκηση της συγκεκριμένης αρμοδιότητας, από την υποχρέωση, την οποία προβλέπει το άρθρο 1, παράγραφος 3, της Πράξεως του 1976, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 14, παράγραφος 3, ΣΕΕ, να διασφαλίζουν ότι τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλέγονται με άμεση, καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία».
Ως εκ τούτου, πρέπει να θεωρηθεί ότι κράτος μέλος το οποίο, «στο πλαίσιο της εκπληρώσεως της υποχρεώσεως που υπέχει, δυνάμει των άρθρων 14, παράγραφος 3, ΣΕΕ, και 1, παράγραφος 3, της Πράξεως του 1976, προβλέπει, στην εθνική του νομοθεσία, τον αποκλεισμό από τους φορείς του δικαιώματος ψήφου στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου πολιτών της Ένωσης, οι οποίοι [...] έχουν καταδικαστεί με δικαστική απόφαση που κατέστη αμετάκλητη πριν την 1η Μαρτίου 1994, πρέπει να θεωρηθεί ότι εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη» (σκέψεις 32 και 33).

2.2 Εθνικές διατάξεις οι οποίες εφαρμόζουν το δίκαιο της ΕΕ, παρότι δεν θεσπίστηκαν για τον σκοπό αυτό

Τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται απαραιτήτως να θεσπίσουν νέα νομοθεσία για να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ: αυτό δεν είναι αναγκαίο όταν οι ισχύουσες εθνικές διατάξεις καθιστούν ήδη εφικτή τη διασφάλιση της συμμόρφωσης του εθνικού νομικού συστήματος με τέτοιες υποχρεώσεις. Δεν έχει σημασία αν το εθνικό μέτρο θεσπίστηκε για να εκπληρωθεί υποχρέωση της ΕΕ, χρησιμοποιούνταν ήδη για την εκπλήρωση τέτοιας υποχρέωσης ή θεσπίστηκε βάσει αμιγώς εθνικής πρωτοβουλίας.
Αυτό σημαίνει ότι εθνικά μέτρα τα οποία θεσπίστηκαν πριν από τη γένεση της υποχρέωσης του δικαίου της ΕΕ που εκπληρώνεται μέσω αυτών μπορούν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη.
Η περίπτωση αυτή παρουσιάζεται στα παραδείγματα (3) και (4), παρότι μπορεί επίσης να αφορά εθνικές διατάξεις διαφορετικές από εκείνες που θεσπίζουν δικονομικούς κανόνες ή ποινές.

2.3 Εθνικές διατάξεις δικονομικού δικαίου οι οποίες ρυθμίζουν την άσκηση ενώπιον εθνικών δικαστηρίων (συνήθων) δικαιωμάτων τα οποία αναγνωρίζει το δίκαιο της ΕΕ σε φυσικά πρόσωπα

Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, «ελλείψει σχετικής [...] ρυθμίσεως [του δικαίου της ΕΕ], εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει τα αρμόδια δικαιοδοτικά όργανα και να ρυθμίσει τις δικονομικές προϋποθέσεις ασκήσεως των ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν στην κατοχύρωση της προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία τα υποκείμενα δικαίου αντλούν από το [δίκαιο της ΕΕ]» (βλ., για παράδειγμα, *υπόθεση C-276/01 Steffensen*, σκέψη 60).

Η νομολογία αυτή κωδικοποιήθηκε στη Συνθήκη της Λισαβόνας. Το άρθρο 19 παράγραφος 1 δεύτερο εδάφιο της ΣΕΕ ορίζει ότι «τα κράτη μέλη προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης».

Συνεπώς, ο Χάρτης, και ειδικότερα το άρθρο 47 περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, εφαρμόζεται σε εθνικές δικονομικές διατάξεις οι οποίες ρυθμίζουν την άσκηση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (συνήθων) δικαιωμάτων τα οποία αναγνωρίζει σε φυσικά πρόσωπα το δίκαιο της ΕΕ, ανεξάρτητα από το αν θεσπίστηκαν για τον συγκεκριμένο αυτό σκοπό. Τέτοια δικαιώματα ενδέχεται να απορρέουν από οδηγίες ή κανονισμούς ή από διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ πλην των διατάξεων του ίδιου του Χάρτη.

Παράδειγμα

Το ακόλουθο παράδειγμα, το οποίο αφορά δικονομικές διατάξεις που ρυθμίζουν την άσκηση δικαιώματος που αναγνωρίζεται από το δίκαιο της ΕΕ, βασίζεται στην απόφαση του Δικαστηρίου της 22ας Δεκεμβρίου 2010 στην υπόθεση C-279/09 DEB.

Γερμανική εταιρεία δραστηριοποιούμενη στην αγορά του φυσικού αερίου ισχυρίστηκε ότι υπέστη ζημίες λόγω καθυστερήσεων στη μεταφορά στην εθνική έννομη τάξη δύο οδηγιών της ΕΕ σχετικά με την προμήθεια φυσικού αερίου. Ως εκ τούτου, θέλησε να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης κατά της Γερμανίας, λόγω παράβασης του δικαίου της ΕΕ, με βάση το προηγούμενο της απόφασης C-6/90 Francovich. Ωστόσο, ελλείψει μετρητών και περιουσιακών στοιχείων, η εταιρεία δεν μπορούσε να προκαταβάλει τα δικαστικά έξοδα όπως προβλέπεται από τη σχετική εθνική νομοθεσία. Ομοίως, δεν μπορούσε να καταβάλει αμοιβή δικηγόρου, ο οποίος, βάσει της γερμανικής νομοθεσίας για το συγκεκριμένο είδος αγωγής, πρέπει να συμβουλεύει τον ενάγοντα. Δεδομένου ότι το συνταγματικό δικαστήριο της Γερμανίας είχε αποφανθεί ότι οι εθνικές διατάξεις περί ευεργετήματος πενίας αφορούν μόνο φυσικά πρόσωπα, η αίτηση της εταιρείας απορρίφθηκε.

Η εταιρεία προσέφυγε κατά της απόφασης και το εθνικό δικαστήριο υπέβαλε αίτηση για έκδοση προδικαστικής απόφασης στο Δικαστήριο σχετικά με τη συμβατότητα των σχετικών εθνικών κανόνων πολιτικής δικονομίας με την αρχή του δικαίου της ΕΕ περί αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ήταν αρμόδιο να εξετάσει τις εθνικές διατάξεις (και ιδίως την ερμηνεία τους από το συνταγματικό δικαστήριο της Γερμανίας) υπό το πρίσμα του άρθρου 47 του Χάρτη, καθώς, στην ένδικη υπόθεση, οι διατάξεις αυτές επηρέαζαν την άσκηση ενώπιον των δικαστηρίων δικαιώματος το οποίο αναγνωρίζεται από το δίκαιο της ΕΕ (του δικαιώματος αποζημίωσης για ζημίες που προκαλούνται από την παράλειψη κράτους μέλους να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που υπέχει βάσει του δικαίου της ΕΕ). Επομένως, εθνικές δικονομικές διατάξεις οι οποίες έχουν αντίκτυπο στην άσκηση δικαιωμάτων που χορηγούνται από το δίκαιο της ΕΕ εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, ανεξάρτητα από το αν θεσπίστηκαν ή όχι για τον συγκεκριμένο αυτό σκοπό.

2.4 Εθνικές διατάξεις σχετικά με τις ποινές που επιβάλλονται σε περίπτωση μη εκπλήρωσης υποχρεώσεων που απορρέουν από το δίκαιο της ΕΕ

Όλο και περισσότερο, τα νομοθετικά μέτρα της ΕΕ υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να θεσπίζουν αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινές για την παράβαση συγκεκριμένων υποχρεώσεων που προβλέπονται από τα μέτρα αυτά ή από τη νομοθεσία εφαρμογής.

Τα κράτη μέλη μπορούν να συμμορφώνονται με την υποχρέωση αυτή θεσπίζοντας συγκεκριμένες ποινές, οι οποίες πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Χάρτη. Παρόλα αυτά, τα κράτη μέλη μπορούν επίσης να αποφασίσουν να στηριχθούν σε ποινές οι οποίες προβλέπονται ήδη στην εθνική νομοθεσία τους για (συγκρίσιμες) παραβάσεις σε εθνικό επίπεδο. Στην περίπτωση αυτή, επίκληση του Χάρτη είναι δυνατή μόνο όταν οι ποινές εφαρμόζονται σε παράβαση υποχρέωσης που απορρέει από το δίκαιο της ΕΕ.

Παράδειγμα

Το ακόλουθο παράδειγμα προέρχεται από την απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Φεβρουαρίου 2013 στην υπόθεση C-617/10 Åkerberg Fransson.

Σουηδός αλιέας έδωσε ανακριβή στοιχεία σχετικά με την καταβολή φόρου στην ετήσια δήλωση φόρου εισοδήματος, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί κίνδυνος απώλειας εσόδων για το εθνικό δημόσιο ταμείο όσον αφορά τον φόρο εισοδήματος και τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) που εισπράττονται. Βάσει της εθνικής νομοθεσίας, φορολογικό αδίκημα του είδους αυτού μπορεί να οδηγήσει στην κίνηση τόσο διοικητικής όσο και ποινικής διαδικασίας, οι οποίες μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα την επιβολή πρόσθετου φόρου και ποινικής κύρωσης για τις ίδιες πράξεις. Μετά τη διοικητική διαδικασία που κινήθηκε εις βάρος του, ο αλιέας κλήθηκε να παραστεί ενώπιον ποινικού δικαστηρίου. Ωστόσο, το δικαστήριο διατύπωσε αμφιβολίες όσον αφορά τη συμβατότητα της εθνικής νομοθεσίας με την αρχή ne bis in idem η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη (δηλαδή, την απαγόρευση τιμωρίας προσώπου δύο φορές για το ίδιο αδίκημα).

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ήταν αρμόδιο να εξετάσει την εθνική νομοθεσία με βάση το άρθρο 50 του Χάρτη, καθώς τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν όλα τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που είναι πρόσφορα για τη διασφάλιση της είσπραξης κάθε ΦΠΑ οφειλόμενου στην επικράτειά τους και για την πρόληψη της φοροδιαφυγής. Η υποχρέωση αυτή προβλέπεται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 2, στο άρθρο 250 παράγραφος 1 και στο άρθρο 273 της οδηγίας 2006/112/ΕΚ σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας.

Το Δικαστήριο θεώρησε ότι το γεγονός ότι η εθνική νομοθεσία δεν είχε θεσπιστεί με σκοπό τη μεταφορά της οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη (ήταν προγενέστερη της προσχώρησης της Σουηδίας στην ΕΕ) δεν συνιστούσε εμπόδιο για την εφαρμογή του Χάρτη. Επισήμανε ότι οι επίμαχες εθνικές διατάξεις, ανεξάρτητα από τον σκοπό που αποδόθηκε σε αυτές αρχικά από τα νομοθετικά όργανα, είχαν ως αποτέλεσμα την εκπλήρωση της προβλεπόμενης από το δίκαιο της ΕΕ υποχρέωσης επιβολής αποτελεσματικών κυρώσεων για τις συμπεριφορές που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, το γεγονός ότι η εθνική νομοθεσία δεν αφορά μόνο αδικήματα σχετικά με τον ΦΠΑ δεν αποκλείει την εφαρμογή του Χάρτη. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 325 της ΣΛΕΕ υποχρεώνει τα κράτη μέλη να καταπολεμούν, με αποτελεσματικά αποτρεπτικά μέτρα, τις παράνομες δραστηριότητες που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης και, ιδίως, τα υποχρεώνει να λαμβάνουν τα ίδια μέτρα καταπολέμησης της απάτης κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης με εκείνα που λαμβάνουν για την καταπολέμηση της απάτης κατά των ιδίων οικονομικών συμφερόντων.

2.5 Εφαρμογή από εθνική αρχή διατάξεων του δικαίου της ΕΕ ή εθνικών διατάξεων εφαρμογής τους

Η υποχρέωση των κρατών μελών να εφαρμόζουν το δίκαιο της ΕΕ κατά τρόπο σύμφωνο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΕ δεν αφορά μόνο τα νομοθετικά όργανα, αλλά ισχύει και για τις εθνικές αρχές στις οποίες ανατίθεται η επιβολή του νόμου εντός των κρατών μελών. Επομένως, τα εθνικά δικαστήρια και οι διοικητικές αρχές οφείλουν να εφαρμόζουν (ή να ερμηνεύουν) τους κανόνες του δικαίου της ΕΕ κατά τρόπο σύμφωνο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΕ.

Αυτό διαπιστώθηκε στην πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία «εναπόκειται στις αρχές και στα δικαστήρια των κρατών μελών [...] να μεριμνούν ώστε να μη δίδουν [στο δίκαιο της ΕΕ ή στις εθνικές διατάξεις εφαρμογής του] ερμηνεία η οποία θα μπορούσε να έλθει σε σύγκρουση με τα θεμελιώδη δικαιώματα που προστατεύει η κοινοτική έννομη τάξη» (υπόθεση C-101/01 Lindqvist σκέψη 87).

Παράδειγμα

Το παράδειγμα αυτό βασίζεται στη διάταξη του Δικαστηρίου της 8ης Μαΐου 2014 στην υπόθεση C-329/13 Stefan.

Ακίνητα του F. Stefan υπέστησαν σοβαρές υλικές ζημιές κατόπιν πλημμυρών λόγω υπερχείλισης του ποταμού Drava. Ως εκ τούτου, υπέβαλε στην αρμόδια αυστριακή αρχή αίτηση παροχής πληροφοριών σχετικά με τη διαχείριση της στάθμης των υδάτων του ποταμού. Η αίτηση απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι η γνωστοποίηση των πληροφοριών που ζητήθηκαν μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά την εκκρεμή ποινική διαδικασία εις βάρος του χειριστή των υδατοφρακτών του ποταμού και να θέσει σε κίνδυνο την προοπτική το πρόσωπο αυτό να τύχει δίκαιης δίκης.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 2 στοιχείο γ) της οδηγίας 2003/4/ΕΚ για την πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν την απόρριψη αιτήσεων περιβαλλοντικών πληροφοριών εάν η δημοσιοποίηση των πληροφοριών αυτών θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τη λειτουργία της δικαιοσύνης ή τη δυνατότητα οποιουδήποτε προσώπου να τύχει δίκαιης δίκης.
Ο F. Stefan προσέφυγε κατά της απόρριψης της αίτησής του. Το εθνικό δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η αίτησή του δεν μπορούσε να απορριφθεί, δεδομένου ότι τα νομοθετικά όργανα της Αυστρίας δεν είχαν προβλέψει την προαναφερόμενη προαιρετική παρέκκλιση στην εθνική νομοθεσία εφαρμογής της οδηγίας. Συναφώς, το εθνικό δικαστήριο διατύπωσε αμφιβολίες σχετικά με τη συμβατότητα της νομοθεσίας με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 δεύτερο εδάφιο του Χάρτη, και αποφάσισε να υποβάλει αίτηση για έκδοση προδικαστικής απόφασης στο Δικαστήριο. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι όλες οι αρχές των κρατών μελών, στις οποίες περιλαμβάνονται και τα διοικητικά και τα δικαιοδοτικά όργανα, βαρύνονται με την υποχρέωση να διασφαλίζουν, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, τον σεβασμό των κανόνων του δικαίου της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ. Ως εκ τούτου, δεδομένου ότι τα εθνικά νομοθετικά όργανα δεν προέβλεψαν την εξαίρεση που αναφέρεται στο άρθρο 4 παράγραφος 2 στοιχείο γ) της οδηγίας κατά τη μεταφορά της στην εθνική έννομη τάξη, οι αρμόδιες για την εφαρμογή των εθνικών κανόνων αρχές υποχρεούνται να κάνουν χρήση της διακριτικής ευχέρειας που τους αναγνωρίζει η διάταξη κατά τρόπο που συνάδει προς το άρθρο 47 δεύτερο εδάφιο του Χάρτη.

2.6 Εθνικές διατάξεις οι οποίες προσδιορίζουν έννοιες που περιέχονται σε μέτρα της ΕΕ

Οι πράξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνουν ενίοτε ενότητα στην οποία παρέχονται ορισμοί συγκεκριμένων εννοιών και όρων που χρησιμοποιούνται στην ίδια τη νομοθετική πράξη. Όταν παρέχονται τέτοιοι ορισμοί, οι εν λόγω έννοιες και όροι έχουν αυτοτελές και τυποποιημένο νόημα βάσει του δικαίου της ΕΕ σε περίπτωση αμφιβολίας, το Δικαστήριο έχει την εξουσία να τις/τους ερμηνεύει.
Αντιθέτως, άλλες πράξεις της ΕΕ παραπέμπουν σε ορισμούς τους οποίους εγκρίνει κάθε κράτος μέλος. Αυτό σημαίνει ότι βούληση των νομοθετικών οργάνων της ΕΕ είναι να γίνουν σεβαστές οι διαφορές που υφίστανται μεταξύ των κρατών μελών ως προς τον ορισμό και το ακριβές περιεχόμενο των επίμαχων εννοιών. Ωστόσο, το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι η έλλειψη χωριστού ορισμού στο δίκαιο της ΕΕ δεν σημαίνει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την αποτελεσματική επιδίωξη των σκοπών που προβλέπονται στην επίμαχη πράξη της ΕΕ, ούτως ώστε να μην εκπληρώσουν την υποχρέωσή τους να θέσουν την πράξη σε εφαρμογή κατά τρόπο σύμφωνο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΕ. Ως εκ τούτου, οι εθνικές διατάξεις οι οποίες παρέχουν ορισμούς εννοιών ή όρων που περιέχονται σε πράξη της ΕΕ εφαρμόζουν δίκαιο της ΕΕ κατά την έννοια του άρθρου 51 παράγραφος 1 του Χάρτη.

Παράδειγμα

Το παράδειγμα αυτό βασίζεται στην απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Απριλίου 2012 στην υπόθεση C-571/10 Kamberaj.
Οι κανόνες μιας ιταλικής επαρχίας σχετικά με τη χορήγηση στεγαστικού επιδόματος προέβλεπαν διαφορετική μεταχείριση των επί μακρόν νομίμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών σε σύγκριση με τη μεταχείριση των πολιτών της ΕΕ (Ιταλών ή μη) που διέμεναν στην εν λόγω επαρχία. Η διάθεση κεφαλαίων βασιζόταν σε σταθμισμένο μέσο όρο του αριθμού των ατόμων και των απαιτήσεων των δύο ομάδων (στοιχεία που καθόριζαν τα διαθέσιμα κεφάλαια). Ωστόσο, ενώ ο συντελεστής που χρησιμοποιήθηκε για τις παραμέτρους αυτές όσον αφορά τους Ιταλούς πολίτες και τους πολίτες της ΕΕ ήταν 1, ο αριθμός των ατόμων που χρησιμοποιήθηκε στον σταθμισμένο μέσο όρο για υπηκόους τρίτων χωρών πολλαπλασιάστηκε με συντελεστή 5 (με αποτέλεσμα να διατεθεί σημαντικά χαμηλότερο επίπεδο κεφαλαίων στην κατηγορία αυτή).
Ο S. Kamberaj, υπήκοος τρίτης χώρας ο οποίος διέμενε στην επαρχία για μεγάλο χρονικό διάστημα, προσέβαλε την απόφαση με την οποία απορρίφθηκε το αίτημά του για στεγαστικό επίδομα. Το εθνικό δικαστήριο διατύπωσε αμφιβολίες σχετικά με τη συμβατότητα της επίμαχης επαρχιακής νομοθεσίας με την οδηγία 2003/109/ΕΚ σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες. Αφού διαπίστωσε ότι ο μηχανισμός κατανομής των κεφαλαίων είχε ως αποτέλεσμα διαφορετική μεταχείριση των δύο κατηγοριών, το Δικαστήριο εξέτασε αν αυτή ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 11 παράγραφος 1 στοιχείο δ), το οποίο προβλέπει ίση μεταχείριση των πολιτών της ΕΕ και των υπηκόων τρίτων χωρών που είναι επί μακρόν διαμένοντες όσον αφορά «την κοινωνική ασφάλιση, την κοινωνική αρωγή και την κοινωνική προστασία, όπως ορίζονται από το εθνικό δίκαιο».
Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η παραπομπή σε ορισμούς του εθνικού δικαίου υποδηλώνει ότι βούληση των νομοθετικών οργάνων της ΕΕ ήταν να γίνουν σεβαστές οι διαφορές που υφίστανται μεταξύ των κρατών μελών ως προς τον ορισμό και το ακριβές πεδίο εφαρμογής των επίμαχων εννοιών. Ωστόσο, το Δικαστήριο επισήμανε επίσης ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να θίγουν την πρακτική αποτελεσματικότητα της αρχής της ίσης μεταχείρισης όπως προβλέπεται στην οδηγία. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε περαιτέρω ότι το άρθρο 11 παράγραφος 1 στοιχείο δ) πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με το άρθρο 34 παράγραφος 3 του Χάρτη, βάσει του οποίου η Ευρωπαϊκή Ένωση «αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα κοινωνικής αρωγής και στεγαστικής βοήθειας προς εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης σε όλους όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζονται στο δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές». Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το εθνικό δικαστήριο έπρεπε να εξακριβώσει αν το επίμαχο στεγαστικό επίδομα αντιστοιχούσε στον σκοπό που προβλέπεται στο άρθρο 34 παράγραφος 3 του Χάρτη. Στην περίπτωση αυτή, το στεγαστικό επίδομα θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης που προβλέπεται στην οδηγία.

2.7 Εθνικές διατάξεις βασιζόμενες σε παρέκκλιση που χορηγείται βάσει του δικαίου της ΕΕ

Σε ορισμένες περιπτώσεις, το δίκαιο της ΕΕ επιτρέπει στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στις διατάξεις του. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αφορά τη νομοθεσία περί ελεύθερης κυκλοφορίας. Στον τομέα αυτόν, οι Συνθήκες της ΕΕ και η νομοθεσία της ΕΕ που εφαρμόζει τις Συνθήκες καθορίζουν τους λόγους στους οποίους μπορούν να στηρίζονται εθνικές διατάξεις οι οποίες περιορίζουν τη θεμελιώδη ελευθερία της κυκλοφορίας αγαθών, κεφαλαίων και υπηρεσιών και την ελεύθερη κυκλοφορία πολιτών της ΕΕ. Για παράδειγμα, η ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της ΕΕ μπορεί να περιοριστεί για λόγους δημόσιας υγείας, δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας βάσει της οδηγίας 2004/38/ΕΚ (οδηγία για την ιθαγένεια της ΕΕ). Εθνικό περιοριστικό μέτρο το οποίο βασίζεται σε έναν από τους λόγους αυτούς μπορεί να δικαιολογείται μόνον εάν είναι σύμφωνο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΕ.

Παράδειγμα

Το ακόλουθο παράδειγμα βασίζεται στην απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Νοεμβρίου 2010 στην υπόθεση C-145/09 Τσακουρίδης.
Η οδηγία 2004/38/ΕΚ καθορίζει τους όρους και τους περιορισμούς του δικαιώματος των πολιτών της ΕΕ και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών. Όσον αφορά το δικαίωμα των πολιτών της ΕΕ, η οδηγία θέτει σε εφαρμογή το άρθρο 21 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, το οποίο αναγνωρίζει σε κάθε πολίτη της ΕΕ το δικαίωμα ελεύθερης διαμονής «υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις Συνθήκες και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή τους».
Σύμφωνα με το άρθρο 27 της οδηγίας, η ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής πολίτη της ΕΕ που διαμένει σε άλλο κράτος μέλος μπορεί να περιοριστεί μόνο για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Το άρθρο 28 προσθέτει ότι, εάν πολίτης της ΕΕ έχει αποκτήσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους (δηλαδή κατόπιν νόμιμης διαμονής στο κράτος αυτό για συνεχές διάστημα πέντε ετών), απόφαση απέλασής του μπορεί να εκδοθεί μόνο για «σοβαρούς λόγους» δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας. Πρέπει να συντρέχουν «επιτακτικοί λόγοι» για την απέλαση πολίτη της Ένωσης ο οποίος έχει διαμείνει κατά τα προηγούμενα δέκα έτη στο κράτος μέλος υποδοχής.
Στην υπόθεση Τσακουρίδη, γερμανικό δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο καθοδήγηση για την ερμηνεία τέτοιων λόγων προκειμένου να αξιολογήσει αν και κατά πόσον ποινικά αδικήματα σχετικά με παράνομη διακίνηση ναρκωτικών από συμμορία μπορούσαν να δικαιολογήσουν μέτρο απέλασης πολίτη της ΕΕ. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, καταρχήν, αδικήματα της φύσης αυτής μπορούν να εμπίπτουν στο πεδίο της δημόσιας ασφάλειας.

Ωστόσο, επισήμανε επίσης ότι το εθνικό δικαστήριο έπρεπε να αξιολογήσει αν, στη συγκεκριμένη υπόθεση, οι συνέπειες της απέλασης θα ήταν ανάλογες προς τον επιδιωκόμενο από το εν λόγω μέτρο θεμιτό σκοπό.

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, είναι δυνατή η επίκληση λόγων δημόσιου συμφέροντος για τη δικαιολόγηση εθνικού μέτρου που περιορίζει την άσκηση της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της ΕΕ μόνον εάν το μέτρο αυτό είναι σύμφωνο προς τα θεμελιώδη δικαιώματα που προβλέπονται στον Χάρτη και ειδικότερα το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής κατά το άρθρο 7. Επομένως, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη πόσο ισχυροί είναι οι κοινωνικοί, πολιτιστικοί και οικογενειακοί δεσμοί του πολίτη της ΕΕ με το κράτος μέλος υποδοχής.

2.8 Εθνικές διατάξεις οι οποίες επηρεάζουν άμεσα τομείς που διέπονται από το δίκαιο της ΕΕ

Σε δύο υποθέσεις οι οποίες εκδικάστηκαν λίγο μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας (αποφάσεις οι οποίες εκδόθηκαν στις αιτήσεις για έκδοση προδικαστικής απόφασης– υπόθεση C-555/07 *Kücükdeveci* και υπόθεση C-441/14 *Dansk Industri*), το Δικαστήριο εφάρμοσε τον Χάρτη σε εθνικές διατάξεις που σκοπούσαν στη ρύθμιση τομέα που διέπεται από οδηγία της ΕΕ, παρότι οι διατάξεις αυτές δεν είχαν θεσπιστεί με σκοπό την εφαρμογή της επίμαχης οδηγίας (καθώς ήταν προγενέστερες της οδηγίας) ούτε την έθεταν πραγματικά σε εφαρμογή (στην πραγματικότητα, αντέβαιναν στην οδηγία). Κατά τον χρόνο που σημειώθηκαν οι πράξεις τις οποίες αφορούν οι υποθέσεις, η προθεσμία μεταφοράς της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο είχε εκπνεύσει και οι υποθέσεις εντάχθηκαν στο προσωπικό και καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και, επομένως, συνέτρεχαν λόγοι εφαρμογής του Χάρτη.

Παράδειγμα

Το παράδειγμα αυτό αντλείται από την απόφαση του Δικαστηρίου της 19ης Ιανουαρίου 2010 στην υπόθεση C-555/07 Kücükdeveci.

Η S. Kücükdeveci, υπάλληλος, κατήγγειλε την αντίφαση μεταξύ της οδηγίας 2000/78/ΕΚ και του άρθρου 622 παράγραφος 2 του γερμανικού αστικού κώδικα. Βάσει της εθνικής διάταξης, χρονικά διαστήματα απασχόλησης που διανύθηκαν πριν τη συμπλήρωση του 25ου έτους ηλικίας των υπαλλήλων δεν ήταν υποχρεωτικό να λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό της προθεσμίας καταγγελίας που εφαρμοζόταν σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασής τους. Ως εκ τούτου, η προθεσμία καταγγελίας της σύμβασής της υπολογίστηκε σαν να είχε εργαστεί για την εταιρεία μόνο επί τρία έτη, ενώ είχε εργαστεί σε αυτήν επί δέκα έτη.

Η εθνική διάταξη δεν είχε θεσπιστεί για την εφαρμογή της οδηγίας (ήταν προγενέστερη του μέτρου της ΕΕ) και δεν μπορούσε να θεωρηθεί μέτρο του οποίου το πραγματικό αποτέλεσμα ήταν να θέσει σε ισχύ την οδηγία (αντιθέτως, συνιστούσε άμεσο εμπόδιο στην εφαρμογή της οδηγίας). Αφού επισήμανε ότι η συμπεριφορά που φέρεται ότι εισάγει διακρίσεις σημειώθηκε μετά την παρέλευση της προθεσμίας για τη μεταφορά της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, «[κ]ατά την ημερομηνία αυτή, το αποτέλεσμα της εν λόγω οδηγίας ήταν να ενταχθεί στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική κανονιστική ρύθμιση που αφορά έναν τομέα διεπόμενο από την εν λόγω οδηγία, ήτοι, εν προκειμένω, τους όρους απολύσεως».

Αυτό το είδος σύνδεσης έχει ιδιαίτερη πρακτική σημασία όταν η διαφορά αφορά μόνο ιδιώτες (δηλαδή είναι οριζόντια) και επικεντρώνεται σε διαφορές μεταξύ διάταξης του εθνικού δικαίου και διάταξης που περιέχεται σε οδηγία της ΕΕ η οποία αφορά θεμελιώδες δικαίωμα της ΕΕ. Εάν η κατάλληλη διάταξη του Χάρτη πληροί τις προϋποθέσεις ώστε να παράγει άμεσο αποτέλεσμα (βλ. μέρος II ενότητα 2 και μέρος III ενότητα 7), το εθνικό δικαστήριο μπορεί να επικαλεστεί τον Χάρτη προκειμένου να μην εφαρμόσει εθνικές διατάξεις που αντιβαίνουν σε αυτόν, θεραπεύοντας με τον τρόπο αυτό την έλλειψη οριζόντιου αποτελέσματος της οδηγίας.

3. Ο ρόλος των εθνικών πηγών προστασίας κατά την εφαρμογή του Χάρτη

Όταν η υπόθεση αφορά εθνική πράξη εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ (βλ. μέρος II ενότητα 2), ο Χάρτης ενδέχεται να έχει εφαρμογή. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι εθνικές πηγές προστασίας, και ιδιαίτερα τα Συντάγματα, δεν διαδραματίζουν κανένα ρόλο.

Σύμφωνα με το άρθρο 53 του Χάρτη: «Καμία διάταξη του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής [...] από τα Συντάγματα των κρατών μελών».

Προφανώς, όταν το συγκεκριμένο επίπεδο προστασίας προβλέπεται από τον Χάρτη, τότε υπερισχύει των εθνικών συνταγματικών διατάξεων των κρατών μελών (βλ. υπόθεση C-399/11 *Melloni*). Αντιθέτως, εάν ο Χάρτης δεν περιέχει καμία αναφορά στο συγκεκριμένο επίπεδο προστασίας, μπορούν να εφαρμόζονται εθνικά πρότυπα, εφόσον πληρούνται δύο προϋποθέσεις. Πρώτον, η εφαρμογή των εθνικών προτύπων δεν πρέπει να θίγει το επίπεδο προστασίας που παρέχει ο Χάρτης. Δεύτερον, πρέπει να διασφαλίζονται «η υπεροχή, η ενότητα και η αποτελεσματικότητα» του δικαίου της ΕΕ. Βλ., για παράδειγμα, τις αποφάσεις που εκδόθηκαν στις αιτήσεις για έκδοση προδικαστικής απόφασης στην υπόθεση C-168/13 PPU Jeremy F και στην υπόθεση C-617/10 Åkerberg Fransson.

Σε περίπτωση αμφιβολίας σχετικά με την πλήρωση των δύο αυτών προϋποθέσεων, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να υποβάλει αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης, ζητώντας από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει τις σχετικές διατάξεις του δικαίου της ΕΕ.

4. Η διάκριση μεταξύ «δικαιωμάτων» και «αρχών»

Όπως αναφέρεται στο μέρος I ενότητα 3, τα θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΕ λειτουργούν ως **παράμετροι για την ερμηνεία** και το **κύρος** των πράξεων που εκδίδουν τα θεσμικά και λοιπά όργανα και οι οργανισμοί της ΕΕ. Επιπλέον, αποτελούν παραμέτρους συμβατότητας των εθνικών πράξεων με το δίκαιο της ΕΕ εντός του πεδίου εφαρμογής του.

Σύμφωνα με το άρθρο 52 παράγραφος 5 του Χάρτη: «Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη που περιέχουν αρχές μπορούν να εφαρμόζονται με νομοθετικές και εκτελεστικές πράξεις των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης και με πράξεις των κρατών μελών όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την άσκηση των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους. Η επίκληση των διατάξεων αυτών ενώπιον δικαστηρίου είναι παραδεκτή μόνον για την ερμηνεία των εν λόγω πράξεων και τον έλεγχο της νομιμότητάς τους».

Με άλλα λόγια, το άρθρο 52 παράγραφος 5 περιγράφει ένα καθεστώς περιορισμένου δικαστικού ελέγχου για τις διατάξεις του Χάρτη οι οποίες περιέχουν «αρχές» και όχι «δικαιώματα». Αυτό καθίσταται σαφές από την αντίστοιχη επεξήγηση: «Η παράγραφος 5 διευκρινίζει τη διάκριση μεταξύ των "δικαιωμάτων" και των "αρχών" που περιλαμβάνονται στον Χάρτη. Σύμφωνα με τη διάκριση αυτή, τα υποκειμενικά δικαιώματα τυγχάνουν σεβασμού, ενώ οι αρχές τηρούνται (άρθρο 51 παράγραφος 1). Οι αρχές μπορούν να τίθενται σε εφαρμογή με νομοθετικές ή εκτελεστικές πράξεις (που θεσπίζονται από την Ένωση δυνάμει των αρμοδιοτήτων της και από τα κράτη μέλη μόνο κατά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης) επομένως, καθίστανται ουσιαστικής σημασίας για τα δικαστήρια μόνο κατά την ερμηνεία ή τον έλεγχο των πράξεων αυτών. Ωστόσο, δεν οδηγούν σε αξιώσεις για λήψη θετικής δράσης από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης ή τις αρχές των κρατών μελών».

Παρόλα αυτά, η ακριβής έκταση του πεδίου εφαρμογής και τα αποτελέσματα του άρθρου 52 παράγραφος 5 του Χάρτη είναι ασαφή.

Όσον αφορά το ***πεδίο εφαρμογής***, δεν υπάρχει κατάλογος ο οποίος να απαριθμεί τις αρχές του Χάρτη. Η επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 52 παράγραφος 5 παρέχει μόνο μερικά παραδείγματα. Επιπλέον, σε αυτήν επισημαίνεται ότι ορισμένες διατάξεις του Χάρτη ενδέχεται να περιέχουν στοιχεία τόσο «δικαιώματος» όσο και «αρχής». «Παραδείγματα αρχών που αναγνωρίζονται στον Χάρτη είναι τα άρθρα 25 [Δικαιώματα των ηλικιωμένων], 26 [Ένταξη των ατόμων με αναπηρίες] και 37 [Προστασία του περιβάλλοντος]. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ένα άρθρο του Χάρτη μπορεί να περιλαμβάνει τόσο στοιχεία δικαιώματος όσο και αρχής, βλ. άρθρα 23 [Ισότητα γυναικών και ανδρών], 33 [Οικογενειακή ζωή και επαγγελματική ζωή] και 34 [Κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική αρωγή]».

Όσον αφορά τα ***έννομα αποτελέσματα***, τα φυσικά πρόσωπα δεν μπορούν να επικαλεστούν άμεσα τις «αρχές» ώστε να παρεμποδίσουν την εφαρμογή αντίθετων εθνικών διατάξεων (βλ. μέρος II ενότητα 1 και ενότητα 7).

Δεν είναι σαφές αν οι «αρχές» μπορούν να λειτουργήσουν ως παράμετροι ερμηνείας και κύρους *οποιωνδήποτε* διατάξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή εθνικών πράξεων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη ή αν μπορούν μόνο να συμβάλουν στην ερμηνεία ενωσιακών και εθνικών νομικών διατάξεων που σκοπούν στην άμεση εφαρμογή «αρχών». Έως τώρα, το Δικαστήριο έχει παραπέμψει στο άρθρο 52 παράγραφος 5 μόνο σε μία περίπτωση:

στην υπόθεση C-356/12 *Glatzel*, η οποία αφορούσε το άρθρο 26 του Χάρτη σχετικά με την «Ένταξη των ατόμων με αναπηρίες». Ωστόσο, στην υπόθεση αυτή δεν δόθηκε οριστική απάντηση στα προβληματικά στοιχεία που προαναφέρθηκαν.
Αμφιβολίες σχετικά με τα έννομα αποτελέσματα των αρχών του Χάρτη μπορούν να αντιμετωπιστούν με την υποβολή αίτησης για την έκδοση προδικαστικής απόφασης στο Δικαστήριο.

5. Η ερμηνεία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αναγνωρίζει ο Χάρτης: οι επεξηγήσεις

Για τον καθορισμό της προστασίας που παρέχουν τα θεμελιώδη δικαιώματα του Χάρτη, είναι σκόπιμο να εξετάζονται οι επίσημες επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη.
Σύμφωνα με το άρθρο 52 παράγραφος 7 του Χάρτη, «τα δικαστήρια της Ένωσης και των κρατών μελών λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους τις επεξηγήσεις οι οποίες έχουν εκπονηθεί με σκοπό την παροχή κατευθύνσεων για την ερμηνεία του παρόντος Χάρτη».
Ειδικότερα, οι επεξηγήσεις αναφέρουν την/τις πηγή/-ές έμπνευσης καθενός από τα θεμελιώδη δικαιώματα του Χάρτη: για παράδειγμα, την ΕΣΔΑ, τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών κ.λπ.
Η μνεία αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς στον τίτλο VII του Χάρτη καθορίζονται ειδικοί κανόνες ερμηνείας, ανάλογα με την πηγή έμπνευσης του αντίστοιχου θεμελιώδους δικαιώματος. Ειδικότερα, προβλέπονται διαφορετικοί κανόνες για την ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη που αντιστοιχούν σε θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ και των διατάξεων του Χάρτη που αναγνωρίζουν θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία απορρέουν από τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών (βλ. άρθρο 52 παράγραφοι 3 και 4 και τις αντίστοιχες επεξηγήσεις).

5.1 Δικαιώματα του Χάρτη που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην ΕΣΔΑ

Σύμφωνα με το άρθρο 52 παράγραφος 3 του Χάρτη: «στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην [ΕΣΔΑ], η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία».
Με άλλα λόγια, η ΕΣΔΑ παρέχει το ελάχιστο *επίπεδο* προστασίας όσον αφορά «αντίστοιχα δικαιώματα». Επομένως, όλες οι πράξεις της ΕΕ, καθώς και οι εθνικές νομικές διατάξεις που εφαρμόζουν δίκαιο της ΕΕ πρέπει να παρέχουν σε αντίστοιχα δικαιώματα επίπεδο προστασίας σύμφωνο προς την ΕΣΔΑ. Σε περίπτωση αμφιβολίας, συντρέχουν λόγοι υποβολής αίτησης για έκδοση προδικαστικής απόφασης (όσον αφορά το κύρος ή την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων του δικαίου της ΕΕ, ανάλογα με τις περιστάσεις).
Στην επίσημη επεξήγηση του άρθρου 52 παράγραφος 3 παρέχεται κάποια βοήθεια για τον προσδιορισμό των αντίστοιχων δικαιωμάτων. Σε αυτήν περιέχονται δύο κατάλογοι, εκ των οποίων ο πρώτος απαριθμεί τα άρθρα του Χάρτη των «οποίων η έννοια και η εμβέλεια είναι οι ίδιες με εκείνες των αντίστοιχων άρθρων της ΕΣΑΔ [ΕΣΔΑ]» και ο δεύτερος τα άρθρα του Χάρτη των οποίων «η έννοια είναι η ίδια με εκείνη των αντίστοιχων άρθρων της ΕΣΑΔ [ΕΣΔΑ], αλλά έχουν ευρύτερη εμβέλεια».
Οι δύο κατάλογοι δεν είναι εξαντλητικοί: αντικατοπτρίζουν το τρέχον στάδιο εξέλιξης του δικαίου και παραμένουν ανοικτοί στην «εξέλιξη του δικαίου, της νομοθεσίας και των Συνθηκών». Πράγματι, μπορούν να προσδιοριστούν ορισμένα πρόσθετα αντίστοιχα δικαιώματα.
Για παράδειγμα, στην επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 49 παράγραφος 1 του Χάρτη αναφέρεται ότι η διάταξη αυτή αντιστοιχεί στο άρθρο 7 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, με εξαίρεση την αρχή της αναδρομικότητας του μεταγενέστερου νόμου που προβλέπει επιεικέστερη ποινή, η οποία περιέχεται στο τελευταίο μέρος της διάταξης του Χάρτη. Στην απόφαση του 2009 στην υπόθεση Scoppola κατά Ιταλίας (αριθ. 2), το ΕΔΔΑ, παραπέμποντας στο άρθρο 49 παράγραφος 1 του Χάρτη, ερμήνευσε το άρθρο 7 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ ως περιέχον επίσης την αρχή της αναδρομικότητας του εθνικού νόμου που προβλέπει ελαφρύτερη ποινή.
Η επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 52 παράγραφος 3 του Χάρτη παρέχει ορισμένες πρόσθετες χρήσιμες πληροφορίες:
η εμβέλεια και η έννοια των αντίστοιχων δικαιωμάτων πρέπει να καθορίζονται με βάση το κείμενο της ΕΣΔΑ και των πρωτοκόλλων της, όπως ερμηνεύονται από το ΕΔΔΑ
στις περιπτώσεις στις οποίες αντίστοιχα δικαιώματα στην ΕΣΔΑ περιλαμβάνουν περιορισμούς, οι περιορισμοί αυτοί πρέπει επίσης να τηρούνται κατά την ερμηνεία του Χάρτη
ομοίως, στις περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχουν περιορισμοί των δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ, τα δικαιώματα αυτά δεν μπορούν να υπόκεινται σε περιορισμούς ούτε βάσει του Χάρτη.

5.2 Ο ρόλος των κοινών συνταγματικών παραδόσεων

Σύμφωνα με το άρθρο 52 παράγραφος 4 του Χάρτη:
«Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης αναγνωρίζει θεμελιώδη δικαιώματα όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, τα εν λόγω δικαιώματα πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με τις παραδόσεις αυτές».
Στην αντίστοιχη επεξήγηση επισημαίνεται ότι «ο κανόνας ερμηνείας που περιλαμβάνεται στην παράγραφο 4 βασίζεται στη διατύπωση του άρθρου 6, παράγραφος 3, της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σε αυτόν δε λαμβάνεται δεόντως υπόψη η ακολουθούμενη από το Δικαστήριο προσέγγιση των κοινών συνταγματικών παραδόσεων (π.χ. απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1979, υπόθ. 44/79 *Hauer*, Συλλ. 1979, σ. 3727 και απόφαση της 18ης Μαΐου 1982, υπόθ. 155/79 , *AM&S*, Συλλ. 1982, σ. 1575). Σύμφωνα με τον κανόνα αυτόν, αντί να εφαρμόζεται μια άκαμπτη προσέγγιση “ελάχιστου κοινού παρονομαστή”, τα εν λόγω δικαιώματα του Χάρτη θα πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο που εξασφαλίζει τον υψηλό βαθμό προστασίας που απαιτείται από το δίκαιο της Ένωσης και είναι σύμφωνος με τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις».
Σε αντίθεση με την επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 52 παράγραφος 3, η επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 52 παράγραφος 4 δεν παρέχει κατάλογο των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Χάρτη τα οποία απορρέουν από τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών. Ορισμένα στοιχεία συναφώς παρέχονται από τις επεξηγήσεις σχετικά με τις ουσιαστικές διατάξεις του Χάρτη. Για παράδειγμα, η επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 20 για την «Ισότητα έναντι του νόμου» έχει ως εξής: «Το άρθρο αυτό αντιστοιχεί στη γενική αρχή δικαίου, η οποία είναι εγγεγραμμένη σε όλα τα ευρωπαϊκά συντάγματα και την οποία το Δικαστήριο έκρινε ως θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου (απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1984, *Racke*, υπόθεση 283/83, Συλλ. 1984, σ. 3791, απόφαση της 17ης Απριλίου 1997, υπόθεση 15/95, *EARL*, Συλλ. 1997, σ. I-1961, και απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, υπόθεση 292/97, *Karlsson*, Συλλ. 2000, σ. 2737)».
Μπορεί να υποστηριχθεί ότι το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 52 παράγραφος 4 του Χάρτη περιλαμβάνει περισσότερες διατάξεις από εκείνες που, σύμφωνα με τις επεξηγήσεις τους, αντικατοπτρίζουν τις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών. Ιδιαίτερα χρήσιμη είναι η εξέταση της νομολογίας σχετικά με τις γενικές αρχές του δικαίου της ΕΕ (βλ. μέρος I ενότητα 2.3), καθώς το Δικαστήριο εμπνεύστηκε από τις συνταγματικές διατάξεις των κρατών μελών για να προσδιορίσει και να διαμορφώσει τις αρχές αυτές.
Τα αποτελέσματα του κανόνα ερμηνείας που προβλέπεται στο άρθρο 52 παράγραφος 4 του Χάρτη δεν είναι ιδιαίτερα σαφή. Έως σήμερα, το Δικαστήριο δεν έχει εκδώσει καμία απόφαση που να τα αποσαφηνίζει. Ωστόσο, είναι σαφές ότι δεν υπάρχει κανόνας μέγιστης προστασίας: δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που

να υποδεικνύει ότι το πεδίο της προστασίας του Χάρτη αντιστοιχεί αυτομάτως σε εκείνο του Συντάγματος του κράτους μέλους που παρέχει την ευρύτερη προστασία. Αντιθέτως, γίνεται κατανοητό ότι «η ερμηνεία των προαναφερθέντων θεμελιωδών δικαιωμάτων [πρέπει να διασφαλίζεται] στο πλαίσιο της δομής και των σκοπών της Ένωσης» (γνωμοδότηση 2/13, σκέψη 170). Η δομή αυτή περιλαμβάνει τον σεβασμό των συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών.

6. Περιπτώσεις στις οποίες είναι δυνατός ο περιορισμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Χάρτη

Στο άρθρο 52 παράγραφος 1 του Χάρτη καθορίζονται οι προϋποθέσεις για το παραδεκτό των περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Χάρτη. «Κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων».

Παρότι αυτό δεν αναφέρεται στο άρθρο 52 παράγραφος 1 του Χάρτη, όσον αφορά ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα δεν μπορεί να επιβληθεί κανένας περιορισμός. Δεδομένου ότι η ΕΣΔΑ λειτουργεί ως ελάχιστο επίπεδο προστασίας, δυνάμει του άρθρου 52 παράγραφος 3 του Χάρτη (βλ. ενότητα 5.1), στα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία χαρακτηρίζονται απόλυτα δικαιώματα στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ (όπως το δικαίωμα στη ζωή ή η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης) δεν είναι δυνατόν να επιβληθεί περιορισμός ούτε στο πλαίσιο του Χάρτη.

Για τον έλεγχο του παραδεκτού του περιορισμού ενός εκ των θεμελιωδών δικαιωμάτων που προβλέπονται στον Χάρτη, πρέπει να τίθενται τα ακόλουθα ερωτήματα:

μπορεί να περιοριστεί το επίμαχο θεμελιώδες δικαίωμα;

Εάν ναι, σέβεται ο περιορισμός τον πυρήνα του θεμελιώδους δικαιώματος;

Εάν ναι, ανταποκρίνεται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση; Εναλλακτικά, εξυπηρετεί τον σκοπό της προστασίας των δικαιωμάτων ή των ελευθεριών τρίτων;

Εάν ναι, είναι ο περιορισμός αναλογικός; (Αυτό σημαίνει ότι ο περιορισμός πρέπει να είναι πρόσφορος για τον επιδιωκόμενο σκοπό)

Εάν ναι, είναι ο περιορισμός αναγκαίος; (Αυτό σημαίνει ότι ο περιορισμός πρέπει να επιτυγχάνει τον επιδιωκόμενο σκοπό χωρίς να συνεπάγεται παρέμβαση στο σχετικό θεμελιώδες δικαίωμα μεγαλύτερη από την αναγκαία).

Χρήσιμη καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο διενέργειας της αξιολόγησης αυτής παρέχεται στο παράρτημα IV των *κατευθυντήριων γραμμών του Συμβουλίου της ΕΕ σχετικά με τα μεθοδολογικά βήματα που πρέπει να πραγματοποιούνται προκειμένου να ελέγχεται η συμβατότητα με τα θεμελιώδη δικαιώματα στα προπαρασκευαστικά όργανα του Συμβουλίου*, τις οποίες κατάρτισε το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2014.

Όσον αφορά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η απόφαση στην *υπόθεση C-92/09 Volker und Markus Schecke* παρέχει σαφές πρακτικό παράδειγμα του *κριτηρίου* που καθορίζεται στο άρθρο 52 παράγραφος 1.

7. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα αποτελέσματα του Χάρτη σε εθνικό επίπεδο

Όταν ένα εθνικό μέτρο αντιβαίνει στον Χάρτη, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει, ως πρώτο βήμα, να ελέγξει αν το επίμαχο εθνικό μέτρο μπορεί να ερμηνευθεί με βάση τον Χάρτη (I). Εάν αυτό δεν είναι εφικτό, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει, στη συνέχεια, να εξετάσει αν η σχετική διάταξη του Χάρτη της ΕΕ πληροί τις προϋποθέσεις ώστε να παράγει άμεσο αποτέλεσμα (II). Τέλος, το πρόσωπο που προβάλλει την προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος μπορεί να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης κατά του σχετικού κράτους μέλους (III). Χαρακτηριστικό παράδειγμα των συγκεκριμένων προϋποθέσεων και των περιορισμών των τριών τρόπων παροχής προστασίας που απαριθμούνται ανωτέρω, καθώς και της λογικής ακολουθίας με την οποία θα πρέπει να προβάλλονται, παρέχεται στην απόφαση στην υπόθεση C-441/14 Dansk Industri (DI).

I - Ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ

Για την επίλυση συγκρούσεων, τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το σύνολο των κανόνων του εθνικού δικαίου και να εφαρμόζουν τις μεθόδους ερμηνείας που αναγνωρίζουν οι κανόνες αυτοί. Όπου είναι εφικτό, θα πρέπει να ερμηνεύουν τη σχετική **εθνική διάταξη λαμβανομένων υπόψη** του γράμματος και του σκοπού των διατάξεων της ΕΕ που είναι συναφείς με την υπόθεση.

Για παράδειγμα, στην υπόθεση C-149/10 Χατζή, ελληνικό δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να αποσαφηνίσει την έννοια του άρθρου 2 παράγραφος 2 της συμφωνίας-πλαισίου για τη γονική άδεια (παρατίθεται στην οδηγία 96/34/ΕΚ) υπό το πρίσμα του άρθρου 24 του Χάρτη (δικαιώματα του παιδιού). Το αιτούν δικαστήριο διατύπωσε αμφιβολίες για τη συμβατότητα με τον Χάρτη της ελληνικής νομοθεσίας εφαρμογής της συμφωνίας, ως προς το γεγονός ότι παρείχε στις μητέρες διδύμων μία μόνο γονική άδεια.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το εθνικό μέτρο **δεν αντέβαινε** στο άρθρο 24 του Χάρτη. Ωστόσο, επισήμανε ότι, προκειμένου να διασφαλίζεται ο σεβασμός της **αρχής της ισότητας έναντι του νόμου**, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 του Χάρτη, τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να λαμβάνεται υπόψη η ειδική κατάσταση των γονέων διδύμων. Συγκεκριμένα, η κατάστασή τους διαφέρει από εκείνη των γονέων ενός μόνο τέκνου και εκείνη των γονέων των οποίων τα τέκνα έχουν μικρή διαφορά ηλικίας μεταξύ τους (οι οποίοι μπορούν, επομένως, να επωφεληθούν από δύο χωριστές περιόδους γονικής άδειας).

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο απάντησε στο ερώτημα που υπέβαλε το ελληνικό δικαστήριο ως εξής: «[...] υπό το πρίσμα της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, [η συμφωνία-πλαίσιο] επιβάλλει στον εθνικό νομοθέτη να καθιερώσει σύστημα γονικής άδειας το οποίο, αναλόγως με την υφιστάμενη στο οικείο κράτος μέλος κατάσταση, εξασφαλίζει στους γονείς διδύμων μεταχείριση λαμβάνουσα προσηκόντως υπόψη τις ειδικές τους ανάγκες. Εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να διαπιστώσει κατά πόσον η εθνική νομοθεσία ανταποκρίνεται στην απαίτηση αυτή και να προσδώσει, ενδεχομένως, στην εν λόγω εθνική νομοθεσία μια –κατά το μέτρο του δυνατού– σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία».

II – Άμεσο αποτέλεσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Χάρτη και μη εφαρμογή των διατάξεων του εθνικού δικαίου που αντιβαίνουν σε αυτόν

Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, όταν οι διατάξεις του δικαίου της ΕΕ είναι σαφείς, ακριβείς και απαλλαγμένες αιρέσεων, νομικά και φυσικά πρόσωπα μπορούν να τις επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τους προκειμένου να εξασφαλίζουν τη μη εφαρμογή αντίθετων εθνικών διατάξεων. Πρόκειται για το άμεσο αποτέλεσμα του δικαίου της ΕΕ. Το άμεσο αποτέλεσμα μπορεί να είναι κάθετο ή οριζόντιο ανάλογα με το αν η επίκλησή του γίνεται στο πλαίσιο διαδικασίας μεταξύ φυσικού ή νομικού προσώπου και κράτους μέλους (κάθετο άμεσο αποτέλεσμα) ή σε διαφορές μεταξύ ιδιωτών (οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, για τους σκοπούς του κάθετου άμεσου αποτελέσματος, το Δικαστήριο έχει κάνει δεκτή ευρεία έννοια του «κράτους», η οποία περιλαμβάνει τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική εξουσία καθώς και κάθε κεντρική και τοπική δημόσια αρχή. Περιλαμβάνει επίσης φορέα «στον οποίο, ανεξαρτήτως της νομικής μορφής του, έχει ανατεθεί, δυνάμει πράξεως της δημοσίας αρχής, η παροχή υπηρεσίας δημοσίου συμφέροντος, υπό την εποπτεία της αρχής αυτής, και ο οποίος έχει, προς τούτο, εξαιρετικές εξουσίες σε σχέση με τους εφαρμοστέους στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών κανόνες» (βλ., για παράδειγμα, υπόθεση C-282/10 Dominguez).

Στην *υπόθεση C-176/12 Association de médiation sociale* (*AMS*), το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο Χάρτης μπορεί να έχει οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα σε ορισμένες περιπτώσεις. Αποφάνθηκε ότι η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ηλικίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 παράγραφος 1 του Χάρτη, έχει οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα και μπορεί να προβληθεί άμεσα για τη μη εφαρμογή εθνικής διάταξης που αντιβαίνει στο δίκαιο της ΕΕ, επειδή είναι «αφ' εαυτής ικανή να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί ως τέτοιο».

Τα ακόλουθα στοιχεία συνάγονται από την απόφαση στην υπόθεση *AMS*:

σύγκρουση μεταξύ εθνικού δικαίου και του Χάρτη συνεπάγεται τη μη εφαρμογή του εθνικού δικαίου όταν η επίμαχη διάταξη του Χάρτη είναι αφ' εαυτής ικανή να απονείμει ατομικό δικαίωμα το οποίο μπορεί να προβληθεί ως τέτοιο (δηλαδή, χωρίς να απαιτούνται μέτρα εφαρμογής σε επίπεδο ΕΕ ή σε εθνικό επίπεδο)

σε τέτοιες περιπτώσεις, το άμεσο αποτέλεσμα της διάταξης του Χάρτη μπορεί να προβληθεί όχι μόνο σε κάθετες αλλά και σε οριζόντιες διαδικασίες (όπως στην περίπτωση της υπόθεσης *AMS*)

το άρθρο 21 παράγραφος 1 του Χάρτη πληροί τις προϋποθέσεις ώστε να παράγει άμεσο αποτέλεσμα, τουλάχιστον όσον αφορά την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ηλικίας. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι το ίδιο ισχύει για την απαγόρευση των διακρίσεων που εισάγονται για άλλους λόγους που αναφέρονται στη διάταξη

το άρθρο 27 του Χάρτη για το δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο της επιχείρησης δεν παράγει άμεσο αποτέλεσμα: το Δικαστήριο απέκλεισε κάτι τέτοιο στην υπόθεση *AMS*

εάν η επίμαχη υπόθεση αφορά διαφορετική διάταξη του Χάρτη, ενδέχεται να είναι σκόπιμο να ζητηθεί από το Δικαστήριο να εξακριβώσει αν πληροί *το κριτήριο της υπόθεσης AMS* (μολονότι εθνικά δικαστήρια τα οποία δεν εκδίδουν αποφάσεις σε τελευταίο βαθμό δεν υποχρεούνται να υποβάλουν αιτήσεις για έκδοση προδικαστικής απόφασης).

III – Αγωγή αποζημίωσης κατά κράτους μέλους για παράβαση του δικαίου της ΕΕ

Όταν αποδεικνύεται ανέφικτη η ερμηνεία του εθνικού δικαίου σύμφωνα με τον Χάρτη και η επίμαχη διάταξη δεν παράγει άμεσο αποτέλεσμα, το θύμα προσβολής θεμελιώδους δικαιώματος της ΕΕ μπορεί να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης κατά του οικείου κράτους μέλους για παράβαση του δικαίου της ΕΕ. Παρότι η αγωγή αποζημίωσης πρέπει να ασκηθεί ενώπιον του αρμόδιου εθνικού δικαστηρίου βάσει των εθνικών δικονομικών κανόνων που εφαρμόζονται σε παρόμοιες αγωγές, οι προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να πληρούνται προβλέπονται με ομοιόμορφο τρόπο στο δίκαιο της ΕΕ επιπλέον, οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες πρέπει να σέβονται το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, καθώς και τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας τις οποίες έχει διατυπώσει το Δικαστήριο. Σε περίπτωση αμφιβολίας όσον αφορά τη συμβατότητα των εθνικών κανόνων με τις παραμέτρους του δικαίου της ΕΕ που προαναφέρθηκαν, το εθνικό δικαστήριο μπορεί να προτείνει την υποβολή αίτησης για έκδοση προδικαστικής απόφασης στο Δικαστήριο (βλ., συναφώς, την προδικαστική απόφαση στην υπόθεση C-279/09 DEB).

Τελευταία επικαιροποίηση: 25/11/2020

Για τη διαχείριση αυτής της ιστοσελίδας υπεύθυνη είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στην παρούσα σελίδα δεν απηχούν κατ' ανάγκη την επίσημη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η Επιτροπή δεν αναλαμβάνει καμία απολύτως ευθύνη όσον αφορά πληροφορίες ή δεδομένα που περιέχονται ή αναφέρονται στο παρόν έγγραφο. Παρακαλείσθε να συμβουλευθείτε την ανακοίνωση νομικού περιεχομένου σχετικά με το καθεστώς πνευματικής ιδιοκτησίας που διέπει τις σελίδες των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων.